

Enskild motion

Motion till riksdagen: 2014/15:1482

av Andreas Norlén och Finn Bengtsson (M)

Översyn av stiftelselagen

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att upphäva 6 kap. 4 a § stiftelselagen.

Motivering

Under den tid Carl Tham (S) var utbildningsminister utkämpade han flera strider för att öka den politiska kontrollen över universitet och högskolor. Mest spektakulär blev striden om forskningsstiftelserna. Utbildningsministern lade stor kraft på att försöka återta kontrollen över stiftelserna, som bildats med medel från de avvecklade löntagarfonderna. Han började med att tillskriva samtliga stiftelsers styrelser och uppmanade dem att ansöka hos regeringen om ändring av respektive stiftelseförordnande så att regeringen – inte styrelserna själva – skulle kunna utse styrelsernas ledamöter. Därmed skulle pengarna åter komma under regeringens kontroll. Samtliga styrelser avböjde dock att frivilligt ge ministern de bojor med vilka han avsåg att fjättra dem. Då tillgrep regeringen i stället lagstiftning (lag 1996:1207) och genomdrev i riksdagen en ny bestämmelse i stiftelselagen (6 kap. 4 a §). Den har följande lydelse:

”4 a § Är det fråga om en stiftelse som har bildats av staten, får regeringen beträffande den stiftelsen, även utan styrelsens eller förvaltarens samtycke och trots vad som sägs i 1 §, ändra eller upphäva föreskrifter i stiftelseförordnandet som angår sådana frågor som anges i 1 § första stycket 2–9. Regeringen får pröva frågor om ändring eller upphävande enligt första stycket utan ansökan.”

Det här innebar i klartext att regeringen på eget initiativ och mot styrelsernas vilja kunde bestämma att styrelsernas ledamöter framgent skulle tillsättas av regeringen. Kort

därefter bytte regeringen också ut många av styrelseledamöterna och ersatte dem med personer som var lojala med regeringen.

Det förtjänar att nämnas att regeringens lagförslag utsattes för massiv kritik från såväl Lagrådet som snart sagt alla remissinstanser. Så här heter det i propositionen (prop. 1996/97:22):

”Förslaget avstyrks helt av en majoritet av remissinstanserna, häribland Juridiska fakulteterna vid Uppsala och Stockholms universitet samt Sveriges lantbruksuniversitet, Kammarkollegiet, Sveriges advokatsamfund och Stockholms handelskammare. Bland de remissinstanser som avstyrker förslaget finns också Stiftelsen för strategisk forskning, Stiftelsen för miljöstrategisk forskning, Stiftelsen för vård- och allergiforskning, Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling, Stiftelsen för internationalisering av högre utbildning och forskning, Stiftelsen framtidens kultur, Stiftelsen för Internationella institutet för industriell miljöekonomi vid Lunds universitet, Stiftelsen för forskning inom områden med anknytning till Östersjöregionen och Östeuropa, Stiftelsen Chalmers tekniska högskola samt Stiftelsen Högskolan i Jönköping (härefter Stiftelserna). Riksdagens ombudsmän, Justitiekanslern, Göta hovrätt, Juridiska fakulteten vid Lunds universitet, Riksrevisionsverket, Stiftelsen Innovationscentrum och Länsstyrelsen i Stockholms län ställer sig huvudsakligen negativa till förslaget, dock utan att direkt avstyrka det.”

Bland annat ifrågasattes om den föreslagna regleringen var förenlig med regeringsformens äganderättsskydd, liksom bestämmelserna i Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna. Den häftiga kritiken föranledde regeringen att göra vissa ändringar i det ursprungliga förslaget, men kärnan fanns ändå kvar – forskningsstiftelserna skulle kuvas och kritikerna kördes över.

Paragrafen gäller inte enbart forskningsstiftelserna utan varje stiftelse som staten kan komma att inrätta. Därmed gör den det omöjligt för staten att upprätta stiftelser som står oberoende av de politiska makthavarna. I remissvaren framfördes även farhågor om att regeringens synsätt på egendomsskyddet i regeringsformen och Europakonventionen i princip innebär att varje stiftelse – även de som inrättats och inrättas av privata rättssubjekt – skulle kunna bli föremål för motsvarande lagstiftning som de av staten inrättade stiftelserna, även om staten den här gången valde att snöpa enbart de sistnämnda.

Nu har regeringen ändrat sättet som styrelseledamöter i forskningsstiftelserna utses på och regeringen utser efter denna förändring endast två ledamöter. Det är givetvis en förändring till det bättre vad gäller de stiftelser som den ursprungliga striden gällde, men den saken förändrar inte de allvarliga, principiella invändningar som kan riktas mot 6 kap. 4 a § stiftelselagen. Dessa invändningar är dock inte forskningspolitiska, utan

associationsrättsliga och konstitutionella. Motionen bör därför inte uppfattas som forskningspolitisk, utan som associationsrättslig.

Det enda rimliga är att upphäva 6 kap. 4 a § stiftelselagen. Den är inte bättre nu än den var 1996 och den kan kritiseras utifrån samma principiella utgångspunkter nu som då.

Andreas Norlén (M)

Finn Bengtsson (M)